Bossen in de regen

Rede van de voorzitter van de Koninklijke Nederlandse Bosbouwvereniging prof. ir. M. M. G. R. Bol, gehouden op de 58e voorjaarsbijeenkomst, Velp, 25 mei 1984.

Dames en heren,
Op 23 december 1983 overleed op 79-jarige leeftijd J. F. Kools, oud-inspecteur van het Boswezen in Indonesië en oud-hoogleraar aan de Landbouwhogeschool. Hij was een trouw en aandachtig lid van onze vereniging en een actief voorzitter van de Studiekring. Ik verzoek u hem staande te willen gedenken.

Sinds de najaarsvergadering is ongeveer een half jaar verstreken. Het is verbijsterend hoe in zo'n kort tijdsbestek ontwikkelingen zich kunnen voltrekken. We zijn dat in de bosbouw in het algemeen niet gewend; we proberen te denken in tientallen van jaren en langer.

Sprekend over verbijsterend snelle ontwikkelingen doel ik – vanzelfsprekend – op de achteruitgang in gezondheid en sterfte van bomen en bossen in Europa, en volgens recente berichten zijn er nu ook vergelijkbare aantastingsbeelden, vooral aan de Oostkust van Noord-Amerika. Bossen in de regen! Een natte, zure regen en een droge van deeltjes en gassen, al of niet in samenwerking met werkelijke droogte. In de najaarsrede vermeldde ik het onderwerp als eerste thema. Er is nu – helaas – alle aanleiding er uitgebreid op terug te komen. Het verschijnsel van de achteruitgang van vitaliteit van bossen lijkt niet op te houden vóór onze landsgrenzen.

Ik heb er behoefte aan u te informeren over de meest recente ontwikkelingen inzake het "Waldsterben", bossterfte, en vooral over de situatie in Nederland en de stappen die vanuit de Nederlandse "bosbouwwereld" naar aanleiding daarvan zijn genomen.

De Minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer zond op 18 januari 1984, mede namens zijn ambtsgenoot van Landbouw en Visserij een notitie over de problematiek van verzuring aan de Tweede Kamer. Naar aanleiding van die notitie berichtte het Bosschap d.d. 14.03.1984 aan de Vaste Kamercommissie van Milieubeheer, de notitie te onderschrijven met betrekking tot de negatieve effecten van de verzuring op bossen. Het Bosschap concludeert dat de vitaliteit van de bossen ernstig blijkt te zijn aangetast. Het vraagt mede bijzondere aandacht voor de gevolgen voor de houtvoorziening en de werkgelegenheid. Het Bosschap is van oordeel dat in het kader van het luchtverontreinigingsonderzoek meer meetstations in bossen moeten worden ingericht en dat aandacht wordt geschonken aan het onderzoek naar een eventuele samenhang van verminderde vitaliteit en droogte in voorgaande jaren.

Met betrekking tot de uitbreiding van een net van meetstations wijst het Bosschap op de ontwerp-verordening van de EG voor een gemeenschappelijke actie tot verbetering van de bescherming van de bossen in de Gemeenschap tegen brand en zure neerslag – ik vermeldde die ontwerp-verordening in mijn najaarsrede. Het ontwerp stelt communautaire medefinanciering in het vooruitzicht. Het Bosschap spreekt vervolgens uit, dat de uitstoot van zwaveldioxide, stikstofdioxide, ammoniak en lood in de komende 5 jaar – t.o.v. het huidige belastingniveau – met tenminste de helft moet worden teruggebracht, en bepleit nauwe samenwerking met onze buurlanden.

Ook de Bosbouwvoorlichtingsraad heeft zich – met een schrijven d.d. 10 mei 1984 – nu tot de Minister van Landbouw en Visserij gericht, waarin grote zorg wordt uitgedrukt over de afnemende vitaliteit van het bos, waarin aangedrongen wordt op bestrijding aan de bron, en onderzoek voor het ontwikkelen van preventieve en curatieve maatregelen.

Ook uw KNBV hield zich met het vraagstuk van de achteruitgang van bosvitaliteit, bezig.

Het hield in een gezelschap van 40 leden, van 7-11 mei een uiterst geslaagde, ik zou willen zeggen indrukwekkende excursie, naar Nordrhein-Westfalen, (in het bijzonder aan Westfalen-Lippe), aan Niedersachsen (de Harz) en Nederland (boswachterijen Kootwijk, Garderen en een object in de Lage Vuursche). Erkentelijk zijn we onze Duitse gastheren, de Deutsche Forstwirtschaftsrat, de Höhere Forstbehörde en Forstämbter in Westfalen-Lippe en de Harz, aan onze zustervereniging: de Nordrhein-Westfälische Forstverein en de Nord-West Deutsche Forstverein, en aan Staatsbosbeheer.

Ons bestuurslid/deelnemer H. K. M. Lugtmeyer zal over de excursie in de vergadering rapporteren. Ik wil hier wijzen op het verslag van de excursie, dat aan de redactie van ons tijdschrift zal worden aangeboden en aan de "open brief", die vrijdag 11 mei, na afloop van

de excursie per telex aan onze Ministerpresident, namens onze vereniging, is verzonden.

De open brief vraagt, verwijzend naar de excursiebeelden in Duitsland en Nederland, op korte termijn om maatregelen om het Nederlandse en Europese bos te behouden om daarmee de waarden van natuur, landschap, openluchtrecreatie en houtvoorziening voor de toekomst veilig te stellen, door het terugbrengen van de uitstoot in de atmosfeer van schadelijke stoffen van allerlei aard en dit tot een hoofdlijn van regeringsbeleid te maken.

Er wordt op gewezen dat onze bossen in deze een signaalfunctie hebben, maar dat in wezen ons totale leefmilieu wordt bedreigd. Bossen en mensen in de regen!

Tenslotte wil ik u wijzen op de Studiekringbijeenkomst van 1983 en de verslaglegging daarvan in ons tijdschrift van april 1984, op de berichten die de redactie van ons tijdschrift regelmatig in haar kolommen opneemt en op het "Tweede Twickelse Symposium", dat van 4-6 april 1984 aan de "zure regen" is gewijd.

Het Staatsbosbeheer is in 1983 begonnen met een onderzoek naar de gezondheidstoestand van het Nederlandse bos; dit onderzoek zal jaarlijks worden herhaald. Er is samenwerking met het Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieu. Van bijzonder belang voor de Nederlandse situatie lijkt o.a. het onderzoek van Van Breemen, Landbouwhogeschool, en een onderzoek over het effect van deposities van ammoniumsulfaat op grovedennenbossen in Nederland van de Universiteit van Nijmegen.

Staatsbosbeheer organiseerde voor leden van de Vaste Kamercommissies van Landbouw en Milieubeheer een tweedaagse excursie naar zieke bossen in Nederland en Duitsland.

In het daaropvolgende debat tussen de Kamercommissie voor Milieubeheer en de Ministers Winsemius en Braks op maandag 14 mei vroegen nagenoeg alle partijen om krachtige maatregelen op korte termijn tegen luchtverontreiniging. De meningen verschilden over de vraag welke maatregelen er nodig zijn, ook tussen de ministers. De Minister van Landbouw en Visserij zegde toe het ammoniakprobleem in de landbouw aan te willen pakken – halvering van de NO uitstoot uit mest in 20 jaar – als ook in andere sectoren maatregelen genomen worden, b.v. de handhaving van de maximum snelheid van auto's en volledige rookgasreiniging. De Tweede Kamer wil dat alle op kolen gestookte elektriciteitscentrales vóór 1990 hun rookgassen volledig hebben ontzwaveld. De Minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieu wil daarbij de olieraffinaderijen voorlopig sparen, maar legt wel nadruk op een internationale aanpak bij de invoering van loodvrije benzine en een katalysator voor reiniging van uitlaatgassen van auto's.

Mijn conclusie is dat er niet teveel tijd verloren mag gaan met uitwijdingen over de volgorde van aan te pakken sectoren. Natuurlijk moeten belangen worden bezien. Natuurlijk óók moet het onderzoek doorgaan, maar er is genoeg evidentie terzake van luchtverontreiniging, de oorzaken en een aantal gevolgen, om bestrijding op grote schaal te eisen, en om het proces van het inwegen van de "zwaarte" van contribuanten tot verontreiniging te bekorten.

De belangen die voor bossen en milieu en voor mensen op het spel staan zijn te groot. En de internationale bosbouw heeft geen bosbouwkundige hulpmiddelen om de bossen, zonder snelle, ingrijpende maatregelen aan de bron, jaren te doen overleven.

Ik ga over naar een ander thema, in een vrolijker toonzetting. De plannen van de Minister van Economische Zaken tot uitbreiding van het bosareaal met 30 à 35.000 ha, als één der wegen om te komen tot een hogere zelfvoorzieningsgraad met hout, ondergaan verdere ontwikkeling. Het is belangrijk dat de Minister van EZ zich hiermee ook bezighoudt en in principe zich bereid heeft verklaard in de financiering van nieuw bos deel te nemen. Door de Minister van LV is ter bestudering van zich bij de bosuitbreiding voordoende financieringsaspecten de Commissie van der Stee ingesteld, die omstreeks medio 1984 zal rapporteren.

Van de uitbreiding zijn thans 10.000 ha toebedeeld aan landinrichtingsprojecten, 10.000 ha aan polderbebossingen en 10.000 ha aan de z.g. randstadgroenstructuur. In dat laatste kader trekken de plannen tot aanleg van het Bieslandse Bos bij Delft de aandacht.

In aansluiting op de positieve berichten rond de bosuitbreiding, wil ik het door het ingenieursbureau Grontmij, in opdracht van het Ministerie van EZ, ontwikkelde plan tot aanleg van tijdelijke produktiebossen op tijdelijk beschikbare terreinen vermelden. Deze terreinen – tijdelijk braakliggende gronden o.a. als gevolg van stagnerende woningbouw – zouden voor tenminste 10 jaren beschikbaar moeten zijn. De realisering zou via een aantal proefobjecten kunnen plaatsvinden. Tijdens de behandeling van de begroting van Landbouw en Visserij 1984 zijn door het Kamerlid Van der Linden hierover vragen gesteld, o.a. betrekking hebbende op de mogelijkheid bij de aanleg van tijdelijke produktiebossen mede de werkgelegenheid te bevorderen.

Dit brengt mij gemakkelijk op het beleid met betrekking tot de werkgelegenheid. Op 22 december 1983 is de Beschikking bijdragen werkgelegenheid in de bosbouw tot stand gekomen.

In de najaarsrede vermeldde ik het voornemen van het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid om in de jaren '84 en '85 in totaal 30 à 40 miljoen gulden beschikbaar te stellen om de werkgelegenheid in

de bosbouw te bevorderen. ƒ 5 miljoen van nu ƒ 35 miljoen is bestemd voor de staat en ƒ 30 miljoen voor de overige bosbezitters. In het kader van deze regeling kunnen bijdragen worden verstrekt voor de uitvoering van snoei- en bosomvormingswerkzaamheden, voor de aanleg van nieuw bos en voor herbebossing.

De werkzaamheden moeten openbaar worden aanbesteed en worden uitgevoerd met 70% langdurig werklozen. Inmiddels is gebleken dat de regeling slecht blijkt te werken. Er komen onvoldoende projecten – deze moeten een omvang hebben van ƒ 100.000 – van de grond; dit ondanks de inspanningen van de Stichting Boswerk. Hoe dit alles functioneert komt straks aan de orde. Intussen blijkt er enig licht te gloren. Het Bosschap legde in een onderhoud met de Minister van LV op 26 maart j.l. een aantal knelpunten van de regeling voor, o.a. betrekking hebbende op de verplichte openbare aanbesteding, de omvang der projecten, het ontbreken van betalingsfasering, de ontoereikendheid van het voorziene project overhead percentage en de beperking tot twee werkzaamheden.

De Minister overweegt een aanpassing van de regeling op een aantal punten, als door het Bosschap naar voren gebracht. Opgemerkt zij, dat de regeling niet de Beschikking Bosbijdragen – waarvoor in 1984 ruim 11 miljoen gulden is uitgetrokken – mag doorkruisen en dat de werkgelegenheid additioneel dient te zijn.

Over bosplannen.

In de provincie Gelderland wordt voor het proefgebied nationaal landschap Veluwe een proef genomen met de opstelling van een regionaal bosplan. Een speciale werkgroep genaamd "functionele werkgroep bosbouw" (Fuwebo) is met de opstelling belast. In de Fuwebo die opereert onder voorzitterschap van de gedeputeerde mr. Fokkens, hebben naast ambtenaren, vertegenwoordigers van de diverse boseigenaren-categorieën uit de regio zitting. Ook het Bosschap is erbij betrokken. Inmiddels is ook in de provincie Utrecht een begin gemaakt met de opstelling van een regionaal bosplan.

Een regionaal bosplan is enerzijds een integrale beleidsvisie voor het bosgebied waarvoor het wordt opgesteld en beoogt anderzijds de ruimtelijk relevante aspecten van die beheersvisie in het streekplan te integreren. Indien de proef met regionale bosplannen slaagt zal dit kunnen bijdragen tot een betere onderlinge afstemming van facetplanning en sectorplanning. Juist de onvoldoende afstemming van deze beide planningsvormen heeft tot nog toe tot de nodige problemen aanleiding gegeven en bijgedragen tot het streven van met name planologische zijde om beheersaangelegenheden met behulp van planologische instrumenten (bestemmingsplannen) te regelen. Hetgeen op zich onjuist is. Het provinciaal bestuur bezit op dit punt een belangrijke verantwoordelijkheid. Het resultaat van de pogingen tot opstelling van regionale bosplannen moet met veel belangstelling worden tegemoet gezien. Overigens moet er wel op worden gewezen, dat de regionale bosplannen geen wettelijke status hebben. Eigenlijk zouden die plannen ook een relatie moeten hebben met het Meerjarenplan bosbouw en de bosdoeltypen, doch het wachten daarop duurt, met het nodige ongeduld, voort. Dit neemt niet weg, dat de bosbouwwereld nog steeds de verwachting heeft – en ook het vertrouwen – dat dit meerjarenplan de bosbouw op evenwichtige wijze zal benaderen en een einde zal maken aan de in de ogen van velen onevenwichtige afstemming ten opzichte van de natuurbehoudsaspecten van het bos. Het meerjarenplan behoort een beleid in uitzicht te stellen, dat recht doet aan de bosbouw als produktiegerichte vorm van bodemcultuur en aan de bossen met hun functies op het gebied van houtproduktie, openluchtrecreatie, natuurbehoud en landschap. Positief kunnen worden gewaardeerd de reacties op de discussie over bosdoeltypen in den lande; in die reacties wordt overwogen het aantal bosdoeltypen van produktiesoorten met korte omloop uit te breiden.

Reorganisaties blijven over ons komen. Bij het Ministerie van LV is een aparte directie voor Natuur, Milieu en Faunabeheer ingesteld. De kans lijkt hierdoor vergroot dat bij het Ministerie aldus zowel het natuurbehoudsbeleid als, via het Staatsbosbeheer, het bosbouwbeleid een eigen geluid kunnen doen horen. Of dit wordt gerealiseerd zal sterk afhangen van de aanpassing van de organisatie van het Staatsbosbeheer. Men zou in het licht van de genomen beslissingen kunnen verwachten dat de functie van directeur Natuurbehoud bij het Staatsbosbeheer daarmee vervalt.

Vast staat dat Staatsbosbeheer binnen het Directoraat-Generaal Landelijke Gebieden en Kwaliteitszorg – na afsplitsing van het natuurbehoudsbeleid – als beleidsdirectie voor bos- en landschapsbouw zal functioneren. Dat betekent intussen ook dat het Rijksinstituut voor onderzoek in de bos- en landschapsbouw "De Dorschkamp" en het Rijksinstituut voor Natuurbeheer bij Staatsbosbeheer gaan verdwijnen en een plaats vinden bij de Directie Landbouwkundig Onderzoek. Het Staatsbosbeheer is verder belast met het beheer van de Staatsbossen en de Staatsnatuurterreinen en reservaten, naar verwachting door middel van een terreinbeheersorganisatie. Op provinciaal niveau komen er voorts consulenten bos- en landschapsbouw, met een publiekrechtelijke taak.

De Minister van LV heeft, ingaande 19 oktober 1983, een ambtelijke werkgroep "Privatiseringsonderzoek Bosbeheer" ingesteld, die tot taak heeft het verrichten

van onderzoek naar concrete mogelijkheden tot privatisering van overheidstaken op het gebied van het bosbeheer. De werkgroep staat onder voorzitterschap van drs. H. J. Tankink van het Ministerie van LV; de leden van de werkgroep zijn ambtenaren van het Staatsbosbeheer (ir. E. M. Lammerts van Bueren en mr. W. J. Kooy) en van de Ministeries van Financiën en Economische Zaken. Als adviserend lid hebben zitting de heer H. Luipen, voorzitter van de Algemene Vereniging Inlands Hout, ing. L. C. Smit, directeur Rentmeesterskantoor 't Schoutenhuis en ir. A. A. C. van Leeuwen, rentmeester van de afdeling Vastgoed van de N.V. Levensverzekeringsmij "Utrecht".

Refererend aan de disciplines der adviseurs zou het werkgebied van de werkgroep zich af kunnen spelen tussen verdere uitbreiding van overdracht van uitvoeringswerkzaamheden, via het in overheidshand houden van de voorziening en de overdracht van alle beheer onder formulering van globale doelstellingen, tot de overdracht van voorziening en beheer.
Over de markt voor inlands hout, het volgende.

Kort samengevat is in de internationale situatie sedert begin 1983 een wezenlijk herstel aan de gang op de markten voor gezaagd naaldhout. Het loofhout kon deze ontwikkeling nog niet volgen. In de winter '83/'84 herstelden vraag naar en prijzen van pulp. Gezaagd naaldhout en pulp zijn van zoveel belang, dat van hun ontwikkeling thans een duidelijk positieve invloed op de markt uitgaat.

In de regionale situatie zijn een drietal aspecten van belang:
- door de nog voortdurende slechte gang van zaken in de regionaal belangrijke spaanplaatindustrie, wijkt deze bedrijfstak steeds meer uit naar goedkope grondstoffen: chips en zaagsel. Daardoor is momenteel het aanbod van rond vezelhout te groot en blijven de prijzen onder druk.
- de seizoenssituatie: ongeschild hout moet tijdig het bos uit; dit veroorzaakt tijdelijk een groot aanbod van zaaghout, kisthout en slijphout.
- de prijzen op stam zijn dooreengenomen op het niveau van 1983 gebleven of iets hoger uitgekomen.

De ontwikkelingen in Nederland kunnen als volgt worden gekenschetst.
- Het onder auspiciën van de NEHEM uitgevoerde onderzoek naar de structuur van de exploiterende rondhouthandel zal binnenkort worden afgerond. Het ligt voor de hand te veronderstellen dat één van de aanbevelingen gericht zal zijn op het herstellen van een evenwichtige situatie tussen de marktpartijen door het beter samenwerken van exploiterende rondhouthandel en boseigenaren.
- In snel tempo wordt gezaagd importhout voor vnl. emballagetoepassingen vervangen door gezaagd inlands hout. In een paar jaar tijds vergroot dat het verbruik van naaldzaaghout van ± 150.000 tot ± 300.000 m³ en van populier van ± 75.000 naar ± 125.000 m³. Per saldo betekent dit dat voormalig mijnhout en slijphout nu naar de zagerij gaat, op zich een positieve ontwikkeling.

Ik meen dat er aanleiding is deze keer in mijn rede iets te zeggen over de cluster onderzoek en onderwijs.

De Europese Commissie heeft een Raadgevend Comité voor Programmabeheer voor het onderzoeksprogramma "Hout" ingesteld, waarvan o.a. ir. H. A. van der Meiden deel uitmaakt.

Goedkeuring is verleend aan een tweede EG-onderzoekprogramma voor bos en hout. In de loop van dit jaar zullen daarvoor plannen moeten worden ingediend.

Voor Nederland wil ik wellicht ten overvloede wijzen op het bestaan van een Programma Advies Commissie – ("PAC-Bossen") – van de Nationale Raad voor Landbouwkundig Onderzoek TNO. Deze Programma Advies Commissie houdt zich o.a. bezig met het aangeven van achtergrondbehoeften op het gebied van bossen. De commissie heeft de diverse vragen in vijf categorieën samengevat, te weten:
- het bos als levensgemeenschap
- het (technisch) beheer in relatie tot bosecosystemen
- de kosten en baten van het bos "bedrijf"
- de behoeften van de samenleving m.b.t. bos
- het overheidsbeleid

Voor wat betreft het onderzoek naar hout wijs ik u voorts op het Centrum Hout, gevestigd te Naarden, de samenballing van houtresearch, het vroegere HVI en de Nederlandse Houtacademie, dat o.a. terzake van het houtonderzoek in Nederland een coördinerende rol wil vervullen.

Voor wat betreft het onderwijs – bakermat voor de toekomst – is er veel in beweging.

Aan de Landbouwhogeschool is thans één jaar ervaring met het nieuwe 4-jaren opleidingsprogramma, de 1e fase van de universitaire vorming. De indruk bestaat dat de bosbouwprogramma's voor dat eerste jaar bevredigend lopen. Een totaal oordeel dient nog te worden afgewacht, evenals de internationale waardering.

Ongerustheid en zorg is er met betrekking tot de tweede fase. De Minister van Onderwijs wil tot de tweede fase niet meer dan 5.000 studenten toelaten. Dat schrijft hij in de z.g. beleidsnota Beiaard. De Minister keert zich tegen het grote aantal beroepsopleidingen dat door de universiteiten is aangevraagd. Hij verwijst daarvoor naar Postacademisch onderwijs en opleiding in samenwerking met het bedrijfsleven. Een tweede fase voor arts, tandarts en voorlopig dierenarts mag. Een algemene onderzoeksopleiding, met beper-

king tot totaal 1500 geselecteerden, zal er wel komen. Wageningen hoopt op een tweede fase opleiding voor o.a. "ontwikkelingsdeskundige". Voorstellen voor andere tweede fase opleidingen staan sterk op de tocht.

De bosbouwopleidingen in Wageningen en aan de BCS te Velp werken intensief samen, vooruitlopende op en los van ministeriële plannen voor formele regelingen terzake van universitaire opleidingen en hoger beroepsonderwijs, van taakverdeling en concentratie.

Binnen het HBO zullen naar het oordeel van de Minister concentraties – fusies – moeten plaatsvinden en de Minister van LV wil het Hoger Agrarisch Onderwijs voor een deel in Wageningen concentreren; daarvoor zouden o.a. de opleidingen van Utrecht, Boskoop en Velp in aanmerking komen.

De BCS bepleit de vestiging in Velp te houden, evenals de identiteit van de opleiding. Fusies kunnen ter plekke plaatsvinden.

De BCS ondergaat de door de Minister aangekondigde ontkoppeling van HAO en MAO als bedreiging, speciaal ook voor het bosbouwonderwijs.

De HBCS zou de band met de MBCS zo sterk mogelijk willen houden, ook als in de toekomst de MBCS sterke bindingen met het LAO (Apeldoorn) en het Praktijkonderwijs (Schaarsbergen) zou aangaan.

Het bestuur van uw vereniging is voornemens de HBCS te steunen, met name door te stellen dat de opleiding goed aansluit bij praktijkwensen en dat het van groot belang is om opleiding en de identiteit van de opleiding voor de bosbouw te behouden. Het bestuur hoopt dat dit uw instemming zal hebben. Tenslotte moet mij, naast de zorg rond de tweede fase Wageningen, de zorg rond de opleiding aan de BCS, nog de opmerking van het hart, dat de bosarbeidsopleiding, en ik doel met name op de opleiding van oudere werknemers, als gevolg van het beleid van de Minister van LV vrijwel verdwenen is. De Praktijkschool voor Bosbouw en Cultuurtechniek wordt daarvoor nauwelijks ruimte gelaten.

M.i. is er alle aanleiding, dat degenen die betrokken zijn bij de opleiding in de bosbouw de situatie tezamen bespreken en vervolgens bezien of er gronden zijn over bepaalde knelpunten bij de betrokken minister(s) aan de bel te trekken.

En met het trekken aan deze bel, dames en heren, een bel die ik tevens – maar nu met vreugde – luid in verband met onze jubileumviering in 1985, 75 jaar Bosbouwvereniging, 25 jaar Koninklijke, verklaar ik de 58e voorjaarsbijeenkomst voor geopend.

Boekaankondiging

Natuurbeheer in Nederland I. Levensgemeenschappen. Tweede, verbeterde druk. Pudoc, Wageningen, 1984 *f* 55,–. ISBN 90-220-0827-4.

De eerste druk van dit boek, geschreven door medewerkers van het RIN, kwam uit in 1979. Dat was een grote gebeurtenis, zie NBT 52(6) 187-188. De tweede druk is op enkele punten bijgewerkt en verbeterd. De hoofdstukken Gebouwen en Ondergrondse kalksteengroeven zijn herschreven. Er zijn als aanvulling enkele nieuwere literatuurverwijzingen opgenomen, en in het hoofdstuk Bossen is bijvoorbeeld de "variabele dunning" toegevoegd als beheersmaatregel. De tekst over het heidebeheer is nauwelijks veranderd. Het bacterievuur als bedreiging voor hagen en struwelen is nog niet in de tekst doorgedrongen. De marge voor verbeteringen was kennelijk smal. Toch evolueren de inzichten in het natuurbeheer in de praktijk snel. Misschien dat de derde druk, die zeker komt, een echte "herziene druk" zal zijn!

Maar voorlopig zal de aandacht van het schrijverscollectief op het RIN wel vooral op de andere delen van deze serie gericht zijn. Het moet een "Handboek in tien delen" worden, waarvan deel 2, "Dieren" in 1983 is verschenen (zie NBT 56 (1)32). De delen Vogelinventarisatie, Theoretische Grondslagen en Natuurtechnisch Bosbeheer zijn in voorbereiding en zullen naar verwachting vóór midden 1985 uitkomen.

H.